

BEJAN KAO GOVOR: ISTRAŽIVANJE TEFSIRA

Sulejman BUGARI

Medresa "Mehmed Fatih", Podgorica
sulejman.bugari@icloud.com

SAŽETAK: Autor je u radu istražio riječ *bejan* – *al-bayān* (البَيَان) u značenju *govor* kroz tefsir ajeta عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *Uči ga govoru* (Er-Rahmān, 4) metodama tefsira i kvalitativnom metodologijom analize sadržaja. Istraživanje ima za polazište odgovor na pitanja: Kakva je vrsta govora *bejan*? Koji su uvjeti za ostvarenje govora kao *bejana*? Navedeni su najčešći hadisi Muhammeda, a.s., koji upućuju na slojevitost termina *bejan* u značenju *govor*, potom etimologija i terminološka upotreba ovog termina. Predstavljeno je značenje termina *bejan* kroz dvadeset tefsira. Rezultati pokazuju da se *bejan* odnosi na "znanje svih stvari", "znanje o dozvoljenom i nedozvoljenom" te "objašnjavajući i razjašnjavajući govor", "smisao govor", "govor koji upućuje smislu", "nadahnut govor" i "govor koji se treba ostvariti". U kontekstu moderne potrage za smislom, rezultati pokazuju da *bejan* ima "logoterapijsku ulogu".

Ključne riječi: logoterapija, *bejan* (*bayān*), *govor* i *tefsir*

فاذا أعطى العبدُ العقل والعلم والبيان فقد بلغ
الى الكمال

*Pa kada je robu dat razum, znanje,
objašnjavajući i razjašnjavajući
govor (al-bayān),
onda je postigao savršenstvo (kamāl).*

Saradž (*Knjiga odsjaja*)

Uvod

Ovim radom uradilo se preliminarno istraživanje riječi *bejan* (*al-bayān*) u značenju *govor* (Er-Rahmān, 4) kroz tefsir, metodama tefsira i kvalitativnom metodologijom analize sadržaja (Al-Dassūqī, 1984:222–225; Karčić, 2013:37–38). Predstavljen je tefsir ajeta عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *Uči ga govoru* (Er-Rahmān, 4), i prema potrebi prezentirana su i druga mjesta u Kur'anu gdje se spominje termin *bejan*. Pristupi u tumačenju Kur'ana kroz povijest islama mogli bi se sažeti u tri skupine. Oni su najizraženije

predstavljani kod Abdullaha Ensarija (u. 481/1089) i Rašida el-Majbudija (umro blizu 520/1126) u djelu *Otkrivenje tajni i priprema dobročinitelja* (Al-Maybudī, 2015). Prva skupina se odnosi na jezičko tumačenje. Druga na povijesno i vanjsko tumačenje koje se oslanja na kazivanja i prakse Poslanika, a.s., ashaba i autoriteta rane islamske tradicije. Treća skupina tefsira referira na unutarnje tumačenje i iznalaženje odgovora na pitanje primjene univerzalne poruke Objave i prakse Poslanika, a.s., u svakodnevnom životu.

Kada je riječ o prvoj skupini, brojna su djela u oblasti znanosti jezika u islamskoj tradiciji nastala na temelju istraživanja Kur'ana jer je Kur'an korijen i tlo iz kojeg su izvedene i druge znanosti (npr. pravo – *fiqh*, apologetika – *kalām* i tesavuf – *taṣawwuf* kao znanost o duhovnim stanjima). U vezi s drugim slijedom, svi tefsiri navode tumačenje

značenja riječi *bejan* kroz autoritete prve generacije sljedbenika pečatnog poslanika Muhammeda, a.s. Kada je riječ o trećoj skupini, veliki je broj tefsira koji daju dodatna tumačenja riječi *bejan* na osnovu izvora druge skupine, ali i pregnuća u nalaženju načina da se približi značenje te riječi i prenese poruka Objave u skladu s okolnostima u kojima su ovi tefsiri nastajali. Tu spadaju i tumačenja koja nude odgovore na egzistencijalna pitanja s kojima se čovjek susreće u procesu samospoznaje, temeljeno na saznanjima iz pristupa prve dvije skupine tefsira.

Naše istraživanje ima za polazište traganje za odgovorom na pitanja: Kakva je vrsta govora *bejan*? Koji su uvjeti za ostvarenje govora kao *bejana*? U nastavku rada predstavljeno je tumačenje termina *bejan* kroz dvadeset tefsira, od starijih ka novijim. S obzirom na istraživačka pitanja, pojedinačno su zabilježena i određena

zapažanja kao dodatna tumačenja, što je odlika metode tefsira (*tafsīr bi-al-ra'y*), dakle, prema potrebama okolnosti. U uvodu navodimo najčešće hadise koji upućuju na slojevitost termina *bejan* u značenju govor, a što samo za sebe predstavlja važnu oblast istraživanja. S tim u vezi, zabilježen je sljedeći hadis:

إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا

“U rječitosti/umijeću govora (*bejan*), zaista, ima sihra/magije!”

Zatim, hadisi koji se rjeđe navode, a bliski su za temu istraživanja:

الْحَيَاءُ وَالْعِيُّ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْبَدَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ التَّقَاتِ

“Stid i umjerenost u govoru su sastavni dijelovi/ogranci imana, dok su bestidan i prekomjeran govor (*bejan*) sastavni dijelovi li-cemjerstva” (Et-Tirmizi).

ليس البيان كثيرة الكلام ولكن الخوض فيما يحب الله ورسوله وليس العي عن اللسان ولكن قلة المعرفة بالحق

“Istinska rječitost (*bejan*) se ne ogle-da u mnoštvu govora, već u izriči-tom zagovaranju onoga što Allah i Njegov Poslanik vole, kao što se istinsko odsustvo rječitosti ne ogle-da u nemoći jezika, već u neznat-noj spoznaji istine” (Ed-Dejlemi).

Etimologija riječi *bejan*, terminološko značenje i kontekst istraživanja

Riječ *bejan*, množina *bejanat* (بيانات) glagolska je imenica u arapskom jeziku i izvedena je iz korijena *bā jā nūn* (ب ي ن). Vezana je za leksem *bāne* (بان) (*jebīnu* (بين) *bin* (بن), te imenice izvedene iz ovog leksema *bāin* (بائن), *mubīn* (مبين). U Posljednjoj objavi riječ *bejan* se spominje tri puta. Korijen riječi *bā jā nūn* javlja se 523 puta u trinaest oblika (vidjeti Corpus Quran, 2024). Sure i ajeti u kojima se javlja riječ *bejan* su: Ālu 'Imrān, 138; Er-Rahmān, 4; El-Kijāme, 19. U arapskom jeziku općenito se veže za osnovna značenja bliska riječima: “الوضوح” (*al-wuḍūḥ* – nepomućenost), الظهور (*al-zuhūr*

– objelodanjanje, otpočinjanje), الإشراف (*al-isḥrāq* – obasjavanje, jasnost), الفصاحة (*al-faṣāḥah* – otvorenost, jasnoća) (Al-Maany, 2024).

U bosanskom jeziku riječ *bejan* ima osnovna značenja: *jasnost, očevidnost, navod, saopćenje, objavljivanje, objava, izvještaj, komentar, popis, deklaracija, program, jasan smisao, opis, definicija*, dok su osnovna značenja glagola *bāne*: *pojavit se, (po)ukazati se, (raspo) razna(va)ti se* (Muftić, 2017:148, 149).

Bejan terminološki ne označava samo pojašnjenje vanjskih pojava i reda u univerzumu, što je u okviru značenja arapske riječi *vādih*, već u isto vrijeme označava pojašnjenje i obznanjivanje unutarnjih pojava koje se na prvi pogled ne mogu odrediti, što je u okviru značenja arapske riječi *kešf* (Al-Makari, 1987). Riječ *bejan* je prisutna u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. *Bejan* se definira kao: “1. *javnost, vidjelo* [izaći na *bejan* – izaći na vidjelo]; 2. *smrt, dolazak pred Božije lice* [otići Allahu na *bejan* – umrijeti]” (Hrvatski jezični portal, 2024). Ovim se upućuje i na prisustvo jezičke stvarnosti arapske riječi *bejan* sa složenim značenjem u bosanskom jeziku, pa tako i srodnim slavenskim jezicima. Dakle, pobosančena riječ *bejan* nosi značenja o kojima se govori kroz Kur'an, hadis i prve tri generacije od vremena poslanika Muhammeda, a.s. Da bi se približilo značenje koje nosi riječ *bejan*, može se navesti i upotreba prisutna u narodnom govoru, naročito u Bosni i Hercegovini – kada je stvarno nekome sve jasno, kada je duhovni put upotpunjen, onda mu je jasno i vidljivo i nevidljivo. Ili, kada stvari izađu na čistac, kaže se: “Obejanilo mu se sve!” i “Nismo još na *bejanu* oko toga.”

U ovom dijelu rada navedena je opća etimologija te opća značenja riječi *bejan* koja mogu poslužiti kao polazišna tačka daljeg istraživanja čiji je cilj sa stanovišta islamske tradicije približiti čovjeku modernog doba taj govor i objašnjenje kojem je podučen pa time pobliže otkriti način ostvarenja govora. Otkrivanjem i ostvarenjem te mogućnosti čovjek može bolje

razumjeti sebe i svijet oko sebe. Čovjek otkrivajući i ostvarujući svoje predispozicije Objavom pronalazi smisao u životu pa se može govoriti o “logoterapijskoj ulozi” Objave kao govora i *Bejana*. Govorom ili Objavom kao *Bejanom* čovjek može otkriti smisao i time ostvariti ličnu predispoziciju *bejana* koja mu je data, odnosno kojoj je podučen (Bugari, 2018; Bugari, 2012; Frankl, 2019a; Frankl, 2019b; Frankl, 2019c; Frankl, 1987).

Riječ *bejan* u tefsiru

U djelu *Odsjaji izvadaka iz tefsira Ibn Abasa*, koje se pripisuje amidžiću pečatnog Poslanika Muhammeda, a.s., Ibn Abasa, r.a., (u. 67/687) stoji da je *bejan* nadahnuće (*al-ilhām*) o svemu (Ibn 'Abbās/Al-Firūzabādī, 2001):

أَلْهَمَهُ اللَّهُ بَيَانَ كُلِّ شَيْءٍ وَأَسْمَاءَ كُلِّ دَابَّةٍ تَكُونُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ

“Allah ga je nadahnuo objašnjenju [izlaganju] svega kao i imenima svega živog na površini Zemlje.”

U sažetom djelu *Tefsir Mukatil ibn Sulejmana* Mukatila ibn Sulejmana (u. 767/150) stoji da je *bejan* “objašnjenje svih/svake stvari” (يعني بيان كل شيء) (Muqātil ibn Sulaymān, 1979:89).

U djelu *Tafsīr al-Tustarī* stoji složeno tumačenje Et-Tusterija (u. 283/896) da se *bejan* odnosi na govor koji ima mogućnost sveobuhvatnosti da jasno iskaže unutarnje i vanjske odlike i stanja čovjeka, sepstva te opiše i razjasni sve odnose čovjeka sa svijetom i samim sobom (Al-Tustarī, 2011; Al-Tustarī, 1911).

[To] znači podučio ga je govoru koji se odnosi na dušu duha (ili dah duha; duhovnog sepstva), poimanje uma, razbor (inteligenciju) srca, prirodnu intuiciju (razboritost stvorenja) i poznavanje psihologije prirode. Allah je nadahnuo Adema, mir neka je s njim, i to [mu] objasnio.

Čitanje ovog složenog tumačenja Et-Tusterija zavređuje dodatnu pažnju. To se može primijetiti i u uvodu prijevoda njegovog djela na engleski

jezik (Al-Tustari, 2011). U opsežnom uvodu Keeler posebnu pažnju posvećuje pojašnjenju pojmova koje Et-Tusteri navodi u tumačenju ovog ajeta. U sklopu poglavlja "Duhovna psihologija" predstavljena je Et-Tusterijeva sistematizacija sepstva kao jedna od najranijih u islamskoj tradiciji. Ona predstavlja aspekte sepstva, odnosno razine ljudske konstitucije kroz koje čovjek ostvaruje poruku Objave. Kroz poglavlja "Unutrašnja sačinjenost ljudskog bića" i "Ego/Duša" pojašnjeni su pojmovi koje Et-Tusteri upotrebljava u tumačenju ovog ajeta, ali i kroz cijeli tefsir. Također, navedene su komparativno srodne sistematizacije. Daljim istraživanjem Et-Tusterijevog tefsira zapaža se sadržajan osvrt na značenje riječi *bejan*. Prema njemu, to je prvi stepen ispod izravnog viđenja (*‘iyān al-‘iyān*), odnosno čistog iskustva (komentar ajeta 2:260 u Al-Tustari, 2011; Keeler i Keeler u Al-Tustari, 2011:xxxviii).

Njegovo kazivanje: "Kao paukova mreža koja prekriva ulaz u pećinu" [je aluzija na] pećinu duhovnog putnika [koja je] [njihova] najskrivenija tajna, i [njihovo] promatranje [obznana] Gospodara svjetova, kada dostignu stanicu susreta licem u lice, to jest neposredne vizije izravnog svjedočenja ponad onoga što se može [riječima] objasniti (*bayān*) [doslovan prijevod svjedočenje nakon *al-bayāna*]. Tada ne postoji ništa između roba i Boga osim vela robovanja, zbog njegove kontemplacije o atributima gospodstva, onstva, božanskosti i [Božijeg bića] vječno Samodostatnog i neovisnog Utočišta svih, bez ikakve prepreke ili vela.

Dakle, Et-Tusteri navodi primjer "paukove mreže" kao primjer razdjelnice između viđenja i govorenja, *bejan*. Razdjelnica je tanka, ali upućuje na dvije razine ili stepena. To znači da *bejan* vodi čistom iskustvu spoznaje bićem, viđenju, ali u isto vrijeme da je nemoguće sve izraziti govorom kroz jezik iako je to najsavršeniji medij. Isto tako, to znači da uzlaznim

putem, ostvarenjem govora kao *bejana* (Er-Rahmān, 4), čovjek ide spoznati ljudskosti, a to vodi Kur'anu u suštinskom značenju (Er-Rahmān, 2).

U djelu *Sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka* Et-Taberi (u. 310/923) sabire predanja prvih generacija i pokazuje da *bejan* ima opće značenje koje obuhvata čovjekov spoznajni kapacitet u koji spada i govor (Al-Tabari, 1999).

Uzvišeni Bog kaže: "Čovjek je podučen bejanu." Tada su se tumači razišli oko toga šta se misli pod pojašnjenjem ove teme. Neki od njih rekoše: "Ono što se pod tim misli jeste pojašnjenje (*bayān*) onoga što je dozvoljeno, a što zabranjeno." Spominjanje onih koji su to rekli: "Pričao nam je Bišr da mu je rekao Jezid: 'Ispričao nam je Said, a on da je Katade rekao عَلَّمَهُ الْبَيَانَ [znači]: 'Bog ga je poučio objašnjenju i razjašnjenju (*bayān*) ovog svijeta i drugog svijeta te ono što je dozvoljeno i ono što je zabranjeno, kako bi to mogao biti dokaz ili protiv njega [ili za njega].' Ibn Humejd nam je rekao da je rekao Mahran, a on prenio od Sufjana, on od Seida, a on od Katade عَلَّمَهُ الْبَيَانَ o ovom i drugom svijetu kako bi on to mogao koristiti kao dokaz protiv njega [ili za njega]. [Također,] ispričao nam je Ibn Bešar da mu je Muhammed ibn Mervan rekao, a njemu Ebu Awam prenio od Katade عَلَّمَهُ الْبَيَانَ: 'Razjašnjeni su mu dobro i zlo, što dolazi [trajno], a što odlazi [prolazno].' Drugi su rekli: 'Odnosi se [*al-bayān*] na govor (*al-kalām*). To jest, Svemoguća Allah je čovjeka podučio *bejanu*.' Također, rekao mi je Junus da mu je rekao Ibn Vehb da je rekao Ibn Zejd da je u عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *bejan* govor (*al-kalām*). Ispravno je zaključiti da je značenje [riječi *bejan*]: 'Allah je podučio čovjeka onome što mu je potrebno u stvarima vjere [uspostave veze s Njim – *dinabū*] i ovog svijeta, onome što je dopušteno i što je zabranjeno, [odgovarajućem odnosu prema] životu, govoru (logici) (*manṭiq*) i svemu onome što mu je potrebno [da ostvari svrhu

postojanja], jer Allah, slava neka mu je, nije ograničio Svoje darivanje samo obavješćavanjem o suštinama, On ga je podučio svemu što postojanje uključuje.' Stoga je i rekao: 'Podučio ga je *bejanu* – a on [*al-bayān*] je sve što mu je Uzvišeni darovao.'"

U djelu *Tumačenja sljedbenika sunneta* El-Maturidi (u. 333/944) navodi tumačenje značenja *bejan* kao *svih imena* (Al-Maturidi, 2005). Također, on bilježi da je on dobiven "prenošenjem", pa se prema tome zahtijeva i njegovo ostvarenje:

Odnosno, [podučen je] imenima koja su spomenuta u Al-Baqarah, 2:31 – *I pouči On Adema nazivima svih stvari*. To znači, također, da nema načina da se spoznaju Imena osim kroz izravno prenošenje (*talqīn*). Nije to kao stvari koje se spoznaju i shvaćaju dokazima (*al-istidlāl*).

U vezi sa značenjem riječi *izravno prenošenje* (*talqīn*) opće značenje koje proistječe iz tumačenja jeste da je čovjek primio znanje izravno od Stvoritelja svjetova primanjem, udisanjem duha – daha od Njega kao najviše odlikovanje nad stvorenjima – "...i kad mu dam lik i u nj udahnem dušu [*duh*], vi mu se poklonite." (El-Hidžr, 29) (vidjeti o pojmu *talqīn* u Chittick, 2023a: 5–11; Chittick, 2008:71; Nūr al-‘Arabī, 1985). El-Maturidi, također, ukazuje da *bejan* vodi Kur'anu i da je *bejan* pojašnjenje ovog i drugog svijeta.

U djelu *Zbilje tefsira* Es-Sulemi (u. 412/1034) navodi tumačenja El-Džunejda el-Bagdadija (umro oko 298/910) kao i prethodno spomenuto tumačenje Et-Tusterija te El-Vasitija. Navodeći ova tumačenja ukazuje na značenje riječi *bejan* kao odlikovanosti čovjeka u poučenosti imenima svim i ukazuje na aspekte i razine sepstva koje se kroz *bejan* tumače (Al-Sulamī, 2001). Na kraju navodi tumačenje El-Vasitija da čovjek ostvaruje znanje o imenima, sebi i Stvoritelju kroz sjećanje i promišljanje, i to na način da se suočava sa sobom

u smislu oslobađanja prljavštine srca, osobina koje su suprotne od osobina lijepog ćudoređa.

Rekao je Džunejd, neka je milost na njega: "Izdvojio je Adema, a.s., time što ga je stvorio Svojim rukama i udahnuo je u njega iz Svoga Duha (Daha) i učinio je da meleki ničice padnu pred njim, što je posebnost njegovog stvaranja."

...Rekao je El-Vasiti: "خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ tj. otkrio je Svoj Duh prethodno, a *bejan* nije [ono što se dešava] otkrivanjem onoga što je prethodilo [Duhu]."

Rekao je [takoder] Džunejd: "Allah je stvorio čovjeka tako da on [čovjek] nije znao za sebe, pa ga je podučio tome."

Rekao je [takoder] El-Vasiti: "Čovjek je dvoje. Sjećanje (zikr) i promišljanje (fikir). Ako bude svojim sjećanjem i promišljanjem udovoljavao sebi, tada se odvaja od Allaha, a ako mu sjećanje i promišljanje budu radi Allaha (*hillāhi*) i s Allahom (*billāhi*), tada se *povezuje* s Allahom i oslobađa od mješavina i prljavština, a preostaje čistoća srca koje promatra prostranstva Gospodara svoga. I tako se povećanjem sjećanja ili promišljanja povećava blizina [Gospodaru] i znanje."

U istom djelu Es-Sulemi, u tumačenju El-Kijāme, 17: *Mi smo dužni da ga saberemo da bi ga ti čitao*, navodi da je *bejan* smješten u unutrašnjosti čovjeka kao izraz tajne kojoj je čovjek podučan Kur'anom. Drugim riječima, kroz *bejan* čovjek otkriva Kur'an.

Rekao je El-Vasiti: "Sakupio ga [Kur'an] je u tajni (sirr) i [obznačio] njegovo učenje javno. Smjestio je [Allah] Kur'an u njihovim tajnama i smjestio je *bejan* u njihove nutrine."

Iz tumačenja se primjećuje da Es-Sulemi i El-Vasiti prepoznaju i upotrebljavaju pojam *tajna* (sirr) da označe čulnu razinu koja je prijemčiva za ovo podučavanje i iz koje potekne govor koji je objašnjenje i razjašnjenje, a Kur'an je savršeni primjer takvog govora. Drugim riječima, Kur'an je

najviši vid *bejana*, a zatim svaki drugi govor koji dolazi iz tajne jer se spoznaja u tajni odražava u govoru, odnosno na jeziku. Svi oblici religijskih praksi imaju zadatak da osnaže izvornu prirodu čovjeka (Hafizović, 2015). Ona se prepoznaje i kao savjest, a smještena je među grudima, u duhovnom srcu, samoj unutrašnjosti koja se naziva *tajna*, na što se upućuje ajetima

فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

Pa joj put dobra i put zla shvatljivim učini (Eš-Šems, 8).

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ

i
Allah nijednom čovjeku dva srca u njedrima njegovim nije dao (El-Ahzāb, 4).

U djelu *Prefinjani ukazi* El-Kušejri (u. 465/1072) navodi da se *bejan* razlikuje kroz tri oblika: govor, stanje i dah, te potrebu da se ostvari dah kojim će se svjedočiti Uzvišeno prisustvo svakog trenutka (Al-Qushayrī, 2017; Al-Qushayrī, 1968–71).

Njegov uzvišeni govor podsjeca: خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
خَلَقَ الْإِنْسَانَ odnosi se na ljudsku vrstu, podučio ga je govoru, *bejan*, tako da je postao drugačiji od ostalih stvorenja – pa se govorom razlikuje od svih životinja. I podučio je svaki narod jeziku kojim međusobno govori i razgovara. Prema tome, *bejan* je ono što objašnjava značenja – to je objašnjenje u temeljnim pitanjima.

Stoga se i kaže: "Kada su stanovnici Mekke rekli da ga [Muhammeda, a.s.] ljudi podučavaju, Allah, slavljen neka je On, odgovorio im je: 'Doista, Allah ga podučava.' Osoba na koju se odnosi ovaj govor je Muhammed, a.s. A kaže se da se to, takoder, odnosi i na Adema, a.s."

I kaže se [takoder]: *Bejan* kojim je odlikovan čovjek općenito nosi spoznaju kako da se ophodi i obraća, propovijeda o neobičnosti primjera i oblika. *Bejan* kod vlasnikā vjerovanja i spoznaje jeste njihovo znanje kako da razgovaraju s Istinitim. Govorenje (*bejan*) onoga u čemu

su robovi s Istinitim je različito. Ima ljudi koji se obraćaju Istinitom jezicima svojim, ljudi koji to čine dahovima svojim, i ljudi koji to čine svojim suzama.

Suze mladića ono što osjeća prevode, A njegove čežnje objašnjavaju ono što skriva, Isto tako i ljudi iskazuju [ono u čemu su] jecajima i dubokim čežnjama. Kaži ti meni jezikom dahova, kako si ti i kakvo je tvoje stanje?

El-Kušejrijev tefsir kao i sva druga djela koja je ostavio iza sebe imala su veliki utjecaj na kasniju intelektualnu islamsku tradiciju. On posvećuje značajan prostor tumačenju riječi *bejan* u tefsiru. Također, navodi i nekoliko stihova. Cilj njegovih poetskih primjera i pitanja je da potaknu čovjeka da osluhne duboki smisao i svrhu u svemu. Zatim da se čitatelj suoči s nastojanjima u srcu i konačno prepozna duhovno prisustvo kroz viđenje, slušanje i osjećanje, što su oblici svjedočenja Uzvišene prisutnosti u svemu, u *dahu*, kako to već navodi: "Kaži ti meni jezikom dahova, kako si ti i kakvo je tvoje stanje?" Kao i prethodni mufesiri, El-Kušejri prepoznaje da postoje različite razine kako se *bejan* opaža i manifestira kao govor. One su vezane za stepen ostvarene "iskrenosti i predanosti" kao odlike visokog "duhovnog stremljenja". El-Kušejri o tome više govori u tefsiru Ālu 'Imrān, 138:

Ovo je izlaganje za čovječanstvo (...). (3:138)

Izlaganje [objašnjenje] (*bayān*) je nekim ljudima kroz racionalne dokaze, nekim kroz otkrivanje srca, a nekima kroz samootkrivanje Stvarnog u najdubljoj tajni jastva.

Bejan kao nadahnuto govorenje je odlika duhovne zrelosti onih koji su *ukorijenjeni u znanju*, onih koji vide i znaju stvari kakve jesu (Ālu 'Imrān, 3:7) (Al-Bosnawī, 2007). El-Kušejri kaže:

Ako se od njih traži da zadrže veo i prikriju tajnu, glume gluposti. Ako im je zapovijedeno otkriti i objaviti, oni slobodno objavljuju razjašnjenje (*bayān*) istine i govore

iz znanja primljenog od Nevidljivog (Al-Qushayrī, 1968–71, vol. 1:233 u Sands, 2006:23).

U djelu *Ključevi nevidenog*, poznatom i kao *Veliki tefsir*, Er-Razi (u. 606/1210) navodi opsežno tumačenje riječi *bejan*, kao i ajetā koji prethode spominjanju ove riječi u suri Er-Rahmān (Al-Rāzī, 1980). On navodi da je *bejan* jedno od imena Kur'ana i najveća blagodat kojom je čovjek obdaren. Također, on povezuje imena Kur'ana *Kriterij* (*Furqan*) i *Objašnjenje*, prema Ālu 'Imrān 138, da bi ukazao na dar dat čovjeku. Zatim, navodi da se *bejan* odnosi na mogućnost koju je potrebno ostvariti kao već prisutnu predispoziciju koju povezuje s ajetima iz sure El-Alek, 1–4.

Koja je razlika između ove sure i sure El-Alek, gdje je rekao: أَفَرَأَبْأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ, zatim je rekao: وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ, pa je dao prednost stvaranju (الخلق) nad podučavanjem (التعليم)? Kažemo: U toj suri nije izravno naveo podučavanju Kur'ana (بتعليم القرآن), pa je to poput podučavanja koje je spomenuo u ovoj suri (فهو كالتعليم الذي ذكره في هذه السورة) u ajetu عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (ukazao na stvaranje tijela [jer kroz njega ostvaruje spoznaju tajne stvaranja, Kur'an], a عَلَّمَهُ الْبَيَانَ je ukaz da ga [Stvoritelj] znanjem odlikuje nad svim drugim. Proizlazi iz ovoga da je ono što smo prvo spomenuli, a to je da je *bejan* Kur'an (*al-bayān huwa al-Qur'an*). Prema tome, *bejan* je izvor pod kojim podrazumijevamo ono što je u izvoru (فالبيان مصدر أريد به ما فيه المصدر) i to je razlog odvajanja *bejan* od značenja Kur'ana u Kur'anu [kao Objavi].

U djelu *Nedirnuta objašnjenja u zbiljama Kur'ana* Ruzbihan Bakli Širazi (u. 606/1209) navodi detaljan

opis značenja riječi *bejan* kao *podučnost* čovjeka da objasni sebe i svoje postojanje (Rūzbihān al-Baqlī, 1898). Tumačenje ajeta završava riječima Džunejda, koji kaže da je čovjek podučan od Stvoritelja putu kako da se ostvari, odnosno da pronade iznova Stvoritelja i da mu se na taj način voljno vrati.

Njegove riječi: *Stvara čovjeka, uči ga govoru* (Er-Rahmān, 3–4). On ga je podučio izražavanju i sposobnosti objašnjenja (*bejan*) u propovijedanju, otkrio mu prefinjenost tajni i uveo ga je u najskrovitiju spoznaju njegovog djelovanja te mu je tako dao i sveti intelekt (*'aql*). Onaj kojim vidi stvari onakvima kakve jesu Njegovim svjetlom, dokazom (*burhānahu*) i znanjem govora (*bejan*) kojim objašnjava i razjašnjava. Odnosno, njime [*bejan*] kao izvrsnošću govornog izražavanja, pravilnosti govora i rječitosti u jeziku tumači izvorna značenja Kur'ana i sunneta Njegovog Poslanika, Milostivog... Također, rekao je Džunejd: “Stvorio je Adema, a.s., on nije znao o sebi i Stvoritelju, a zatim ga je On podučio putu Njemu.”

U djelu *Otkrivenje tajni i priprema dobročinitelja*, na početku poglavlja, koje je započeo Abdullah Ensari, a značajno nadopunio i završio El-Majbudi, navodi se da je *bejan* – *objašnjenje*. Chittick je na engleski preveo treću razinu tefsira koja je usmjerena na duhovni razvoj svakog pojedinca. Kako je navedeno, ona se odnosi na to šta duhovni tragatelj ima zadatak ostvariti u svakodnevnom životu (Chittick, u Al-Maybudi, 2015: x, xiii) da bi živio poruku Kur'ana. U tom dijelu se navodi da se *bejan* odnosi na sposobnost da čovjek kroz jezik i govor, ali i sve druge darove, otkrije smisao i svrhu stvaranja. Ovo znanje podijeljeno je u tri vrste. Svaka od njih ima svoga nositelja i odgovarajući jezik izražavanja. U pravilu, samo od onih koji su nositelji ovih znanja – ono se jedino može primiti. To su poznavatelji vjerazakona, mudrosti i spoznaje. Ostvarenje svih ovih znanja potrebno je radi potpunosti. To znači

da se jedino na taj način ostvaruje prisustvo Stvoritelja u srcu tragatelja. U tefsiru se na kraju navode i stihovi od Es-Sem'anija (u. 534/1140) (Sam'ānī, 1989), savremenika El-Gazalija i Es-Sena'ija (umro oko 545/1141) (Chittick, 2023a). El-Majbudi kaže:

Stvorio je čovjeka. Podučio ga je objašnjenju.

Neki ljudi kažu da je “stvorio čovjeka”, znači sve ljude općenito – vjerne i nevjerne, iskrene i licemjere, istinoljubive i licemjere. Svaki čovjek je uključen u to. Kažu da je On sve stvorio, svakog ponaosob i da je svakog podučio objašnjenju. Drugim riječima, On je svima dao intelekt, razumijevanje i odgoj kako bi pronašli put za svoje najbolje interese i kako bi razlikovali dobro od zla. Svima je dao jezik kako bi znali želje (htijenja) jedni drugih – u svakoj regiji je dao jezik; ili bolje rečeno, jezik u svakom gradu; ili još bolje rečeno, svakom susjedstvu je dao jezik. On je odredio ljudsku jedinku za to i odvojio je od životinja ovom posebnosti i obdarivanjem istaknutosti.

Također je rečeno da je “stvorio čovjeka”, znači sve vjernike Muhammedove, a.s., zajednice. “Podučio ga je objašnjenju [*bejan*]”, znači putu Stvarnog, čistog vjerazakona (šerijata), nepokolebljive vjere. On ih je tome podučio i pokazao im put njegov: *Reci: “Ovo je moj put. Ja pozivam Bogu”* (Jusuf, 108). *Pozivaj na put Gospodara svoga mudro* (En-Nahl, 125).

On je ovaj put postavio u tri faze: prvo, prepoznavanje vanjskog šerijata; drugo, prepoznavanje unutarnje borbe i discipline; treće, govor o srcu i njegovom Voljenom i kazivanje o prijateljima. Zatim je ovo prenio na tri skupine i podučio ljude na jezicima ove tri skupine: “Pitaj učene (ulemu), druži se s onima koji posjeduju mudrost i sjedi s velikima.” Učite nauku šerijata od uleme, nauku discipline od posjednika mudrosti, a nauku spoznaje (ostvarenja) od velikih.

Također je rečeno da je čovjek u “Stvorio je čovjeka” (Er-Rahmān, 2) Adem kao izabranik. Ovo je isti čovjek za kojeg On kaže: *On*

je stvorio čovjeka od osušene gline, poput grnčarije (Er-Rahmān, 14). Iako je oblikom lončarstvo i glina, ponašanjem je dostojan paviljona blizine i jedinstva. Izvana mu je lik načinjen od vode i gline, iznutra je nositelj vladajuće moći ljubavi. On je izvana *izvadak od gline* [El-Mu'minūn, 12], a iznutra on je dragi kamen u pečatnom prstenu sreće.

“Ono što treba razmotriti je spajanje, a ne porijeklo. Spajanje je blizina, prašina porijeklo. Porijeklo je u pogledu kapi sperme, spajanje se odnosi na Božiju pomoć” (Es-Semani). “Podučio ga je objašnjenju [*bejan*]” je znanje o imenima kojima ga je On podučio. Kroz ovo znanje On ga je učinio da nadmaši meleke, tako da je za njegovu veličinu rekao melekima u odgovoru na njihov upit: *Ja, zaista, znam ono što vi ne znate* [El-Bekare, 30]. Kako je veličanstveno! Tajne gospodstva postaju očite na mjestima do kojih um racionalista nikada neće doći. Šta kažeš: On je sa savršenstvom Svoje moći uhvatio šaku prašine u ruku Svojih svojstava. Zatim ju je držao četrdeset godina na suncu svog pogleda sve dok je nije napustila vlaga. Zatim je zapovjedio melekima Prevlasti: “Idite do kapije ovog čudesnog oblika i čudesne maske i poljubite prag njegova veličanstva.” Kako bi šaka prašine mogla biti dostojna da mu stanovnici Svetih krajeva i propovjednici na propovjedaonicama dođu i padnu ničice? Ne, ne – ta razina, odlika i rang nisu mogli pripasti čuvaru kapije od gline, već sultanu srca: “Srce je između dva prsta Svemilosnog” [Es-Semani] (Al-Maybudī, 2015: 489–490).

U djelu *Tefsir izvornih zvjezdanih tumačenja u aluzijama sufija* Nedžmudina el-Kubre (u. 618/1221) i Es-Simnanija (u. 787/1336) opisuje se da podučenosť Kur'anu podrazumijeva i mogućnost ostvarenja te podučenosť kroz *bejan*. On uključuje spoznaju suprotnosť i njihovo nadilaženje (Najm al-Dīn Al-Kubrā i Al-Simnānī, 2009).

I za ovu tajnu [podučavanja *bejanu*], Svemogućī Allah je Svojim miljenikom rekao: *A kada*

ga čitamo, ti prati čitanje njegovo a poslije, Mi smo dužni da ga objasnimo [*bejan*] (El-Kijāme, 18–19), jer je *bejan* objašnjenje do u pojedinosti (*tafsīl*). Pošto je Kur'an potpunost [sabranost svega], druga stvorenja ne mogu izraziti spoznaju (*al-ma'rifa*) do u pojedinosti osim čovjeka. [Čovjek to može] zbog svoje snage zadobivene u sabranosť značenja gornjeg i donjeg [svijeta] te susretanja u njemu svjetala i tmina. U tome je [čovjekova] predispozicija u umjerenosť [koja se ogleda u predispoziciji za stvarno iskustvo] prefinjenosť i gustoće [nevidljivog i vidljivog svijeta]. Stoga je postao manifestacija atributa biti.

U djelu *Svemilost Svemilosnog u tefsiru Kur'ana časnog*, koje se pripisuje Ibn 'Arebiju (u. 638/1240), navedena su četiri gledišta o značenju riječi *bejan* (Ibn 'Arabī, 2010). Izdvaja se gledište da *bejan* znači *prevodenje značenja iz nevidljivog u vidljivo, neizrecivo u izrecivo* da bi time čovjek bio potaknut samospoznaji. On navodi da se *bejan* kao opće razumijevanje Kur'ana, time i svih životnih situacija, ostvaruje. Samim tim se i potiče spuštanje značenje Kur'ana do Sudnjeg dana na srca onih koji ga uče.

Prvi vid: [*bejan* se odnosi na] Kur'an koji je izvor upute, jer On je o njemu rekao

وَهْدَىٰ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ [Alu 'Imrān, 138]. Kur'an je spušten samo čovjeku da bi čovjek otkrio *bejan* kojem je podučen i Kur'an koji je bio prije njegova stvaranja te da tako [sljedeći upute Kur'ana kao *Bejana*] prevede ono čemu ga je Istinitī poučio. Stoga je Kur'an znanje razlučivanja i tako čovjek zna [prefinjeno] mjesto u kojem mu se spušta to znanje. Tako je i bilo kada je Povjerljivi duh [Džibril] spustio [Kur'an] na srce Muhammeda, a.s., da bi razjasnio ljudima ono što im je objavljeno. On se nastavlja spuštati i na srca njegove zajednice [tj. svih ljudi nakon njega] sve do Sudnjeg dana. Spušta se na svako srce koje ga prati kada se uči. Prema tome, objava u srcima ne prolazi nikako,

nova je i ne troši se. Drugi vid: “Podučio ga je objašnjavajućem i razjašnjavajućem govoru” onoga što mu je objašnjeno, tako da zna kako to drugima razjasniti. Time je otkrio ono što se misli pod nevidljivim. Podučio ga je *bejanu*, a on je ono što jezik izgovara [od stanja i spoznaja] i darovana mu je spoznaja kako da u tome [što otkrije] prebiva. Treći vid: “[*Bejan* se odnosi na] Kriterij (El-Furkān).” Četvrti vid: “Podučio ga je objašnjavajućem i razjašnjavajućem govoru”, znači: “Podučavaj Kur'anu, bit ćeš predstavnik Milostivog, jer Milostivi je podučio Kur'anu, stvorio čovjeka, podučio ga objašnjavajućem i razjašnjavajućem govoru, jer On je rekao o tome: *Ovo je objašnjenje ljudima* [Alu 'Imrān, 138], a to je Kur'an. Allah zna Kur'an, kao što i čovjek zna Kur'an, pa su [prema hadisu] *najbolji od vas oni koji znaju Kur'an i podučavaju njemu*.

U djelu *Sveobuhvatno tumačenje odredaba Kur'ana* El-Kurtubi (u. 671/1273) navodi predanja prvih generacija o tumačenju riječi *bejan*, među kojima je i značenje *govor* (Al-Qurtubī, 1980):

Objavio je Svemogućī Allah: الْقُرْآنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ Ez-Zedžadž je rekao: عَلَّمَ الْقُرْآنَ, znači da je [Kur'an] učinio lahkim sjećanju i čitanju kao što je rekao لِلَّذِكْرِ الْقُرْآنَ وَلَقَدْ بَيَّنَّا الْقُرْآنَ لِلْإِنْسَانِ (El-Kamer, 17). Za الْإِنْسَانَ rekli su Ibn Abbas, Katade i Hasan da ovaj ajet [u kojem se spominje *čovjek* znači Adem, mir neka je s njim. Za عَلَّمَ الْقُرْآنَ [rekli su] imenima svega [svih stvari]. I kažu: “On ga je naučio svim jezicima.” Također, prema Ibn Abbasu i Ibn El-Kejsanu: ovdje se *čovjek* odnosi na Muhammeda, a.s., a *bejan* je objašnjenje i razjašnjenje onoga što je dozvoljeno od onoga što je zabranjeno i razjašnjenje upute od zablude. [Također] rečeno je i [odnosi se na] znanje onog što je bilo i što će biti jer je pojašnjenje o prvim, posljednjima i Sudnjem danu. Ed-Dahak je rekao: “*Bejan* znači dobro i zlo.” Rebija ibn Enes je rekao: “To je ono što mu koristi i ono što mu šteti”, a Katade je rekao: “El-insān znači svi ljudi,

jer je to naziv za rod, a *bejan* se zasniva na govoru i poimanju i to je jedna od vrijednosti po kojoj se čovjeku daje prednost nad životinjama.” Es-Sudi je rekao: “On je svaki narod podučio jeziku kojim govore.” El-Jaman je rekao: “Pisanje i rukopis olovkom”, a o tome govori i ajet El-‘Aleka, 4–5.

U djelu *Svjatla objave i tajne tumačenja* El-Bejdavi (u. 685/1319) navodi da se *bejan* odnosi na ono što je u savjesti čovjeka i mogućnost za otkrivanje svrhe postojanja kroz tu darovanu sposobnost (Al-Baydāwī, 2019):

حَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ukazuje da je [Stvoritelj] stvorio ljudska bića i razlikovao ih od životinja *bejanom*. On [*bejan*] je izraz onoga što je u savjesti i omogućavanje drugima da razumiju ono što je on opazio kako bi primili [značenje] objave, spoznali istinu i naučili zakon.

U djelu *Tumačenje Veličanstvenog Kur’ana* Ibn Kesir (u. 774/1373) ističe Hasanovo među ostalim tumačenjima riječ *bejan* kao *izražavanje* (*al-nuṭq*) (Ibn Kathīr, 1999).

Hasanovo kazivanje je ovdje bolje [u odnosu na druge] i jače zato što kontekst kazuje o Svemogućem koji podučava [čovjeka] Kur’anu. On izvodi svoje učenje na takav način što čini govor kojim se izražava olakšanim za tvorbu kao i izlazak glasova iz ishodišta: iz grla, s jezika i usana – shodno vrsti i ishodištu glasa.

U djelu *Rasuto biserje tradicionalnog tefsira* Dželaludina es-Sujutije (u. 911/1505) stoji da je *bejan* dokaz za čovjeka ili protiv njega (Al-Suyūṭī, 2003).

Allah ga je podučio objašnjenju [*bejan*] ovog i budućeg svijeta, između onoga što je dozvoljeno i onoga što je zabranjeno, da bi to mogao koristiti kao dokaz protiv njega ili za njega. A Allah ima dokaz za Svoje robove i u Svom govoru.

U djelu *Duh bejana u tefsiru Kur’ana* Ismail Haki (u. 1127/1725)

piše duže tumačenje za ajete iz sure Er-Rahmān, 3–4, u kojem značajno sabire ranija tumačenja. On pokazuje da je *bejan* govor iz same nutrine čovjekove savjesti i da uključuje i nadilazi značenje pojma (*al-nuṭq*) u smislu govorne sposobnosti izražavanja misli (Ismā‘īl Ḥaqqī, 2018):

[Ajete] *Stvara čovjeka. Uči ga govoru*. [znače da ga je stvorio] da objasni podučeno i kako da poučava. Ono što se podrazumijeva pod stvaranjem čovjeka odnosi se na stvaranje [čovjeka] onakvim kakav jeste s očitim i skrivenim moćima i sposobnostima. A *bejan* je izraz i manifestacija onoga što je u savjesti. Ragib je rekao da je *bejan* otkrivanje nečega i da je općenitiji od govora kao sredstva izražavanja, jer je govor kao takav osobitost čovjeka. A govor se naziva *bejan* jer otkriva namjeravano značenje, tj. značenje na koje se cilja, i [takav govor] čini značenje krajnje očiglednim.

U djelu *Prostrano more u tefsiru Časnog Kur’ana* Ibn Adžibe (u. 1224/1809) bilježi da je *bejan* darovana moć kojom čovjek izražava ono što nosi kao tajnu savjesti na pojašnjavajući i razjašnjavajući način tako da nema dvojbe o tome o čemu se izražava (Ibn ‘Aǧībah, Aḥmad, 1999):

To je rječita logika koja izražava ono što je u savjesti. Nije ono što se misli pod formalnim podučavanjem, već je to podučavanje koje omogućava da se izrazi ono što se u čovjeku već nalazi i što se preko drugog objašnjava, budući da je to ono oko čega je sve učenje. Odgodio je [Stvoritelj] spominjanje stvaranja čovjeka poslije podučavanja Kur’anu da bi čovjek spoznao da je stvoren za vjeru i da bi imao znanje o Božijoj objavi i Njegovim knjigama, a onda je spomenuo ono što ga razlikuje od životinja, a to je pojašnjavajući i razjašnjavajući govor te rječitost o onome što je u savjesti.

U djelu *Tefsir oslobođenja i prosvjetljenja* Ibn Ašur (u. 1393/1973) bilježi slično kao Kušejri da *bejan* obuhvata

različite oblike govornog izražavanja i izlaganja (Ibn ‘Ašhūr, 1984):

U govor kao takav spada i iskazivanje bez izgovaranja, tj. u gesti, pogledu i to je [odlika] ljudske posebnosti. A značenje toga da je Bog podučio čovjeka govoru koji objašnjava i razjašnjava (*bejan*) jeste: On je u čovjeku stvorio pripravljenost da zna što treba da zna i nadahnuo ga je da postavi jezik tako da se upozna [sa drugima i sobom]. To je predstavljeno na način kako je Uzvišeni rekao: *I pouči On Adema nazivima svih stvari* (El-Bekare, 31). I u tome je naznaka da je blagodat toga – *bejan* – najveća blagodat za čovjeka.

U djelu *Istraživanje Kur’ana* na engleskom jeziku Nasr i saradnici prevode riječ *bejan* riječju *speech*, odnosno *govor*. U tumačenju se pozivaju na prethodno navedena mišljenja (Nasr i sar., 2015):

Baš kao što se ljudska bića razlikuju po svojoj sposobnosti da spoznaju objavu, tako se od svih drugih stvorenja razlikuju i po sposobnosti govora kojim artikuliraju i shvaćaju (Adžibe). Ajeti 55:2–4 također se mogu uzeti kao aluzija na Božije počašćenje ljudskih bića time što je Kur’an, samu Njegovu Riječ, učinio nečim što oni mogu učiti i recitirati *A Kur’an smo učinili lakim, na jeziku tvome, da bi oni pouku primili* (usporedi: 54:17, 22, 32, 40). ... *Bejan* se, također, smatra jednim od imena Kur’ana (El-Kurtubi, Er-Razi), kao u 3:138: *Ovo je objašnjenje (bejan) za čovječanstvo, i smjernica i opomena za pobožne [one koji su puni strahopoštovanja]*.

Zaključak

Na početku rada je pokazano da se *bejan* odnosi na *objašnjavajući, razjašnjavajući govor, smisaon govor, govor koji upućuje smislu, nadahnut govor* i *govor koji se treba ostvariti*. Prema konsultiranim tefsirima, došlo se do dodatnih opisa riječi *bejan* u značenju *govor*. Svaki od tefsira na sebi svojstven način pristupa

tumačenju ove riječi s utemeljenjem u najranijim predanjima Poslanika, a.s., ashaba i tabiina. Tefsiri na više ili manje izravan način ukazuju da je *bejan* vrsta govora koja objašnjava i razjašnjava mogućnosti svakog čovjeka, ali onoliko koliko čovjek radi na sebi u spoznajnom smislu. Odnosi se i na sposobnost govora kao takvog, ali i naročito na kvalitet koji se treba ostvariti kao predispozicija. Kroz tefsir se često nailazi da je potrebno ostvariti različite stepene znanja da bi se govor ostvario kao *bejan*. Drugim riječima, ostvarenje govora kao *bejana* zahtijeva

rad na duhovnom srcu, koje je stjećište razumijevanja i svjedočenja doživljaja prisustva Stvoritelja, što je istovremeno neodvojivo od procesa kultivacije srca ili usavršavanja ponašanja ili kultivacija duše. Ostvarenje *bejana* kao mogućnosti je neodvojivo od duhovnog puta kroz koji čovjek nalazi smisao te spoznaje sebe i Stvoritelja. *Bejan* je odlika duhovne zrelosti onih koji su "ukorijenjeni u znanju". Istraživanjem tefsira dodatno se primjećuje da čovjek radom na sebi i usmjeravanjem pažnje na to da kultivira govor, znanje i druge

osobine, kroz *bejan* nalazi i otkriva smisao za kojim traga. U kontekstu moderne potrage za smislom, rezultati istraživanja tefsira pokazuju da *bejan* ima "logoterapijsku ulogu" kojom otkriva smisao i čime ostvaruje predispoziciju *bejana* koja mu je data. *Bejan* je u prvom redu Objava, zatim svaki govor koji je kultiviran, govor koji objašnjava i razjašnjava te kojim se kao takvim upućuje na smisao, ali i svaki doživljaj u horizontima i samom jastvu koji potakne glas savjesti i volje, odnosno svijest o Uzvišenom prisustvu.

Literatura

- Al-Baydawī, 'Abd Allāh ibn 'Umar ibn Muḥammad (2019). *Anwār al-tanzīl wa asrār al-ta'wīl*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Bosnawī, 'Alāuddīn 'Alī Dede ibn Muṣṭafā (2007). *Khawāṭim al-ḥukmi: kitāb yakshif al-lithām 'an majmū'ah min al-farwā'id al-laduniyah wa al-nukati al-'irfāniyah*. Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Al-Dassūqī, Muḥammad (1984). *Manhaj al-baḥṭh fī al-'ulūm al-'islāmiyya*. Qaṭar: Dār al-'Awzā'i, 1984.
- Al-Makarī (1987). *Al-Misbāh al-Munīr: Mu'jamu 'Arabiyy*. Mektubah Lubnān.
- Al-Māturīdī, Abū Maṣṣūr Muḥammad ibn Muḥammad (2005). *Ta'wīlāt ahl al-sunnah*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Maybudī, Rashīd al-Dīn (2015). *Unveiling of the mysteries and the provision of the pious (Kashf al-Asrār wa 'Uddat al-Abrār)* (W. C. Chittick, prev.). Fons Vitae.
- Al-Qurṭubī, Abū 'Abd Allāh Muḥammad ibn Aḥmad ibn Abī Bakr al-Anṣārī (1980). *Al-Jāmi' li-ahkām al-Qur'an wa'l-mubayyin li-mā tadammā min al-sunna wa-āyāt al-furqān*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Arabī. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Qushayrī, Abū'l-Qāsim (1968–71). *Laṭā'if al-ishārāt*. Cairo: Dar al-Kutub al-'Arabī. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Qushayrī, Abū'l-Qāsim (2017). *Subtle Allusions (Laṭā'if al-ishārāt)* (K. Z. Sands, prev.). Fons Vitae.
- Al-Rāzī, Fakhr al-Dīn (1980). *Al-Tafsīr al-kabīr*. Beirut: Dār Iḥyā, al-Turāth al-'Arabī. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Sulamī, 'Abd Er-Rahmān (2001). *Ḥaqā'iq al-tafsīr*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Suyūfī, Jalāl al-Dīn (2003). *Al-Durr al-manthūr fī tafsīr al-māthūr*. Markaz Hajar li-l- buḥūthi wa-l-dirasāti al-'Arabiyah wa-l-'islāmiyah.
- Al-Ṭabarī, Muḥammad ibn Jarīr (1999). *Jāmi' al-bayān 'an ta'wīl āy al-Qur'an* (3. izdanje, 13 vols.). Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Al-Tustarī, Sahl b. 'Abd Allāh (1911). *Tafsīr al-Qur'an al-'azīm*. Cairo: Dār al-Kutub al-Gharbiyyat al-Kubrā.
- Al-Tustarī, Sahl b. 'Abd Allāh (2011). *Tafsīr al-Tustarī* (A. Keeler, A. Keeler, prev.). Fons Vitae.
- Bugari, S. (2012). "Duhovnost i socijalni rad". *Novi Muallim*, 52, 50–54.
- Bugari, S. (2018). "Islamska duhovnost kao model u tretmanu ovisnika". *Novi Muallim*, 75, 32–37.
- Chittick, W. C. (2008). *Sufism: A beginner's guide*. Oxford: One World.
- Chittick, W. C. (2023). *Uvod u sufizam* (A. Demirović, prev.). Mostar: Fondacija "Baština duhovnosti".
- Corpus Quran (2024). *bā yā nūn*. <https://corpus.quran.com/quran-dictionary.jsp?q=byn>
- Frankl, V. E. (1987). *Nečujni vapaj za smislom* (R. Berghofer, prev.). Zagreb: Naprijed.
- Frankl, V. E. (2019a). *Kako pronaći smisao života* (A. Đ. Milenković, prev.). Beograd: Kontrast.
- Frankl, V. E. (2019b). *Bog podsvesti: Psihoterapija i religija* (D. Petrović, prev.). Beograd: Kontrast.
- Frankl, V. E. (2019c). *Psihoterapija i egzistencijalizam* (N. Dragojević, A. Đ. Milenković, prev.). Beograd: Kontrast.
- Hafizović, R. (2015). *Stubovi islama i džihad*. Sarajevo: Connectum.
- Hrvatski jezični portal (2024). *Hrvatski jezični portal*. <https://hjp.znanje.hr/>
- Ibn Kathīr, 'Imād al-Dīn Abū'l-Fidā' Ismā'il ibn 'Umar (1999). *Tafsīr al-Qur'an al-'azīm*. Dār Ṭayibah. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Ibn 'Abbās, 'Abd Allāh / Al-Firūzabadi, Muḥammad ibn Ya'qūb (2001). *Tanwīr al-Miqbās min Tafsīr Ibn 'Abbās*. Beirut: Dār al-Fikr. <http://www.altafsir.com>
- Ibn 'Ajibah, Aḥmad (1999). *Al-Baḥr al-madīd fī tafsīr al-Qur'an al-majīd*. Al-hay'at al-Miṣriyah al-'amah li-l-kitabi. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1

- Ibn 'Arabī, Muḥyī'l-Dīn (2010). *Rahmah min al-Rahmani fi tafsir wa isharat al-Qur'an, min kalām al-shaykh al-akbar Muḥyī al-Dīn ibn al-'Arabī*. Qumm: Intishārāt Dhawī al-Qurbā.
- Ibn 'Ashūr, Muḥammad al-Ṭāhir (1984). *Al-Tahrir wa'l-tanwir*. Al-Dār al-Tūnsiyah li-l-nashr. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Ismā'il Ḥaqqī, al-Burūsawī (2018). *Rūḥ al-bayān*. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Karčić, F. (2013). *Metodi istraživanja u islamskim naukama: kratak uvod*. Sarajevo: El-Kalem: Centar za napredne studije.
- Muftić, T. (2017). *Arapsko-bosanski rječnik – 4. izdanje*. Sarajevo: El-Kalem.
- Muqātil ibn Sulaymān (1979–89). *Tafsir Muqātil ibn Sulaymān* (A. M. Shahhāte, ur.). Cairo. https://www.greatafsirs.com/Tafsir_Books.aspx?QuranAyat=1&LanguageID=1
- Najm al-Dīn Kubrā i Al-Simnānī, Alā' al-Dawlā (2009). *Al-ta'wilāt al-najmiyyah: ayn al-hayāt* (A. F. Al-Miyzydi, ur.). Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya.
- Nasr, S. H., Dagli, C. K., Dakake, M. M., Lumbard, J. E. B. i Rustom, M. (Ur.) (2015). *The Study Quran: A New Translation and Commentary*. San Francisco: Harper One.
- Nūr al-'Arabī, Sayyid Muḥammad (1985). *Risale i-salihije* (F. Hadžibajrić, prev.). Islamska misao, VII, august, 80 (17–21).
- Rūzbihān al-Baqlī, Abū Muḥammad b. Abī Naṣr al-Shīrāzī (1898). *Arā'is al-bayān fi haqā'iq al-Qur'an*. Lucknow.
- Sam'ānī, Aḥmad (1989). *Rawḥ al-arwāḥ fi sharḥ asmā' al-malik al-fattāḥ* (N. M. Hirawī, ur.). Tehran: Shirkat-i Intishārāt-i 'Ilmī wa Farhangī.
- Sands, K. Z. (2006). *Ṣūfī commentaries on the Qur'an in Classical Islam*. Routledge.

الموجز

كلام «البيان»: بحث في التفسير

سليمان بوغاري

يبحث الكاتب في هذا البحث كلمة «البيان» بمعنى الكلام، من خلال تفسير آية {عَلَّمَهُ الْبَيَانَ} (الرحمن: 4)، باستخدام أساليب التفسير والمنهجية النوعية لتحليل المحتوى. وينطلق البحث من الإجابة عن الأسئلة الآتية: ما نوع كلام البيان؟ وما شروط تحقق كلام البيان؟ وأورد الكاتب أشهر أحاديث النبي محمد صلى الله عليه وسلم، التي تشير إلى تنوع مصطلح «البيان» بمعنى الكلام، ثم تحدث عن نشأته واستخدامه الاصطلاحي. ليقدم بعد ذلك معنى مصطلح «البيان» في عشرين تفسيراً. وتُظهر النتائج أن كلمة «البيان» تفيد «العلم بكل الأشياء»، و«العلم بالحلال والحرام»، و«الكلام المبين والمفسر»، و«الكلام ذي المعنى»، و«الكلام الموضح للمعنى»، و«الكلام الملهم»، و«الكلام الواجب تحقيقه». وفي سياق البحث الحديث عن المعنى، تُظهر النتائج أن «البيان» يوفر «العلاج بالمعنى».

الكلمات المفتاحية: الرحمن، البيان، الكلام، التفسير، العلاج بالمعنى.

Summary

BAYAN AS A FORM OF SPEECH: RESEARCH ON TAFSIR

Sulejman Bugari

The author in this article presents a study research on the term bayan-al-bayān (البيان), where it means a speech in the tafsir of the Qur'anic ayah عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (and) taught him speech" (Ar-Rahmān, 4) using the method of tafsir and the qualitative method of content analysis. The research takes answers to the following questions as a starting point: What kind of speech is bayan? What are the requirements of the speech that can be considered as bayan? Most commonly, it uses the Hadith of the Messenger Muhammad s.w.s. which relates to the multilayered meaning of the term bayan, when it means the speech; further, the etymology and the terminological usage of the word are discussed. The following is a presentation of the meaning of the term bayan, which is listed in twenty tafsir works. The results show that the word bayan pertains to "knowledge of all the things", "knowledge of what is allowed and what is prohibited", and "the speech which encompasses explanation and clarification", "eloquent and substantiated speech", "the speech that communicates the wisdom", and "inspired speech". In the context of modern search for a meaning, the results of this research show that bayan also has a "logo-therapeutic" implication.

Keywords: Ar-Rahman, bayan, speech, tafsir, logo-therapy